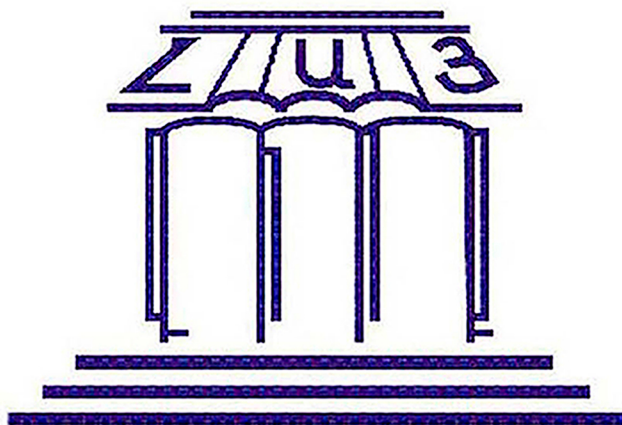

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Угрозам.

633.41

Q - 76

633. 41

Ա - 76

24 SEP 2010

ԳԱՐՆԱՆԱՑԱՆԻ ԿԱՄՊԱՆԻԱ

ՀՍԽՀ ՀՈԳԺՈՂԿՈՄԱՏ
ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԿԱՆ ՀՈՆՐԱՄՈՏՁԵԼԻ
ԳՐԱԳՐԱՆ № 33 (123)

Զ. ԱՍՏՎԱԾԱՏՐՅԱՆ

Կ Տ Ա Վ Ա Տ

ՊԵՏՂՐԱՏ
ՅԵՐԵՎԱՆ

1-9-3-1

15 FEB 2013
0005 132 1 5

19.052

2-76

8

ՀԱՐԷ ՀՈՂԺՈՂԿՈՐԸՏ

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՄԱՏՁԵԼԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ N 33 (123)

2. ԱՍՏՎԱԾԱՏՐՅԱՆ

Կ Տ Ա Վ Ա Տ

33939

Պ Ե Տ Հ Ր Ա Տ

1 9 3 1

Յ Ե Ր Ե Վ Ա Ն

ԿՏԱՎԱՍԻ ՄՇԱԿՈՒԹՅԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԵՋ ՍՈՏ

Կառավար (վուշը) մարդկութեանը հայտնի յե շատ հին ժամանակներից։ Առաջներում, չերբ բամբակը գեռ հայտնի չեր, կտավատը միակ տարածված թելատու կուտուքան եր։ Նրանից ելին պատրաստում բոլոր անհրաժեշտ գործվածքները։

Մեր մշակութունը, ներկայումս ել խոշոր տեղ ե բռնում թե մեղ մոտ և թե արտասահմանում, մանավանդ տնագին նշանակութուն ունի կտավատը Խորհրդային Միության տեքստիլ արդյունաբերության համար։ Ինկատի ունենալով վերջինիս հսկա պահանջը հում նյութի նկատմամբ։

Սա տեսակետից Հայաստանի համեմատաբար խոնավ լեռնային շրջաններում (Կարմիր գյուղ, Դիլիջան, Լոռի և այլն) կտավատի մշակութունը կարող ե վորոշ գեր խաղալ։ Մանավանդ, վոր սրա հետ այստեղի գյուղացիութունը ծանոթ ե։

Ճիշտ ե, մեղ մոտ չեն ստացվի կտավատի աջակիսի տեսակները, վորոնք շատ լավ և նուրբ թել են տալիս։ Սակայն մենք կարող ենք ստանալ մեծ տոկոս ճարպեր և միջակ վորակի թել։

Ներկայումս, չերբ գրված ե գյուղի սոցիալիստական վերակառուցման խնդիրը։ Յերբ մենք մանր անհատական տնտեսությունները վերացնում ենք և ստեղծում ենք խոշոր կոլեկտիվ և խորհրդային տնտեսություններ, կտավատի մշակության խնդիրը մեղ մոտ ավելի յե հեշտանում։ Վորովհետե լայն հնարավորություններ են ստեղծվում, մեքենայացման յենթարկել, թե մշակման և թե ետագա վերամշակման աշխատանքները։

Հրատ. № 1578

Գրառեղվար № 6315 Պատվեր № 1758 Տիրած 6000

Պետրատի տպարան Յերևանում

ԻՆՁ Ե ՏԱԼԻՍ ՄԵՋ ԿՏԱՎԱՏԸ

Կտավատը մշակույթ են դանազան նպատակների համար. նա տալիս է, թեղ, ձեթ, քուսպ, և այլն:

Կան կտավատի ախպիսի տեսակներ. վոր միայն թեղ են տալիս, կան և միայն ձեթ տվողներ:

Նկ. № 1. Կտավատ

տեղ տեղ գյուղացիները գործ են ածում ուտելու համար:

Քուսպը. — Ձեթը հանելուց հետո մամուլի մեջ մնում է քուսպը: Այդ քուսպը շատ լավ կեր է անասունների

Մեղ համար նպատակահարմար է մշակել նրա ախպիսի տեսակները, վորոնք թե մեծ տոկոս յուղ ունեն իրենց սերմերի մեջ և թե բավականին թեղ են տալիս:

1. Թեղը. — Ստանում են կտավատի ցողուններից: Բույսի կեղևի տակ կան հատուկ թելեր, վորոնք կոչվում են յուղ: Ահա այդ յուղն է, վոր տալիս է թեղը:

Ֆուղը-ձեթը. — ստացվում է կտավատի սերմերից: Այդ սերմերի մեջ, մոտ 35 տոկոս յուղ կա: Այդ յուղը ստանալու համար սերմերը մամլում են:

Կտավատի ձեթը կարելի չէ շատ նպատակների համար գործ ածել:

Նա մեծ նշանակություն ունի ներկեր պատրաստելու համար, վորովհետև շատ շուտ չորանում է: Այդ ձեթերից յեփում են ոլիֆա կոչված յուղը, վորը շինարարության մեջ խոշոր դեր է խաղում:

Բացի սրանից, կտավատի ձեթը

համար Յեթե կաթնատու կովին քուսպ տանք նա իր կաթի քանակը կավելացնի: Քուսպով կերակրած կովի կաթից պատրաստած կարագը ավելի լավ վորակի չէ լինում: Այս նրանից է, վոր քուսպը իր մեջ ունի շատ սննդարար նյութեր: Միջին հաշվով նրա մեջ կա 34 % սպիտակուցներ, 7—15 տոկ. յուղ, 30—40 տոկ. ածխածնի և այլն: Ինչպես տեսնում ենք սա շատ ուժեղ կեր է հանգիստնում:

ՀՈՂԸ ՅԵՎ ՆՐԱ ՄՇԱԿՈՒՄԸ

Կտավատը ախքան էլ պահանջկոտ չէ դեպի հողը: Թեպետ ասում են, վոր նրան պետք է անպայման խոպան (խամ) հողերում ցանել, բայց նա շատ լավ կարող է աճել նաև յերկար տարիներ մշակած հողում: Ահարածեղտ է միայն, վոր այդ հողերը կանոնավոր մշակման լինթարկեն, և վոր նա ախքան էլ աղքատ չլինի սննդանյութերով:

Կտավատը լավ չի աճում կիսաճահճային խոնավ «գլինա» հողերում: Վատ է գնում ծանր կավային և չոր քարքարոտ հողերում: Լավ չի կտավատը մշակել նաև կրակին հողերում, վորովհետև այդ դեպքում ստացված թեղը շուտ կորումով է լինում:

Վորովհետև կտավատը բավական քանակությամբ խոնավություն է պահանջում, ապա ուրեմն պետք է հողը վարել աշնանից: Վորպեսզի աշնան անձրևները և ձմեռվա ձյան խոնավությունը ամբողջովին ծծվեն և մնան հողի մեջ:

Աշնանը հերկ կատարելը անտեսություն համար աշխատանքների դասավորման տեսակետից նույնպես վորոշ նշանակություն ունի: Իրանով դարնան աշխատանքները մասամբ կապկասեն, վորը շատ ցանկալի չէ:

Յեթե անտեսությունը հնարավորություն ունի շատ ցանկալի չէ, նախքան աշնան հերկը՝ ամառը թեթև խո-

եանահերկ կատարել: Դրանով մասամբ կպահպանվի հողի միջի խոնավութիւնը: Բացի այդ մինչև աշնան հողի միջի մոլախոտերի սերմերը կծլեն, և աշնան հերկը կատարելիս մենք այդ մոլախոտերին կփոշնչացնենք: Մոլախոտերին փոշնչացնելը շատ խոշոր նշանակութիւն ունի, փորովհետև կտավատը իր սկզբնական շրջանում շատ գոնդաղ է աճում և մոլախոտերը նրան կարող են «խեղդել»:

Աշնան հերկը պետք է կատարել 4-5 վերջով խորութամբ:

Ռուսաստանի զանազան փորձադաշտերում կատարած փորձերը ցույց են տվել, փոր աշնան հերկը կտավատի ձեռքը բարձրացնում է մոտ 20 տոկոսով:

Յեթե աշնանը հողը լավ, խոր հերկված է, գարնանը այլևս կարիք չկա հերկելու: Բավական է միայն մի քանի անգամ փոցխել և արդեն հողը պատրաստ է ցանքսի համար:

Գարնանը նորից հերկելը (կրկնահերկը) այն փաստը կարող է տալ, փոր հողը իզուր կշորանա:

ՑԱՆՔՍԱՇՐՋԱՆԱՌՈՒԹՅՈՒՆ

Միևնուշն հողամասում մի քանի տարի շարունակ կտավատ ցանելու դեպքում, քանի գնում, նրա բերքը պակասում է. իսկ փորակն ել վատանում: Սրա պատճառը հետևյալներն են.

1. Ամեն տարի կտավատը հողից վերցնում է նույն սննդանյութերը: Քանի գնում է հողի մեջ դրանք պակասում են: Կտավատը չի կարողանում լավ սնվել և լրիվ բերք տալ:

2. Մի քանի տարի նույն հողում կտավատ ցանելու դեպքում, այնտեղ ուժեղ կերպով սկսում են զարգանալ կտավատի փասատուները, փորոնք կտավատի բերքի պակասելու և փորակի վատանալու պատճառն են դառնում:

Սրանց առաջն առնելու համար պետք է կտավատը

5-6 տարուց շուտ նույն հողում չցանել: Այսինքն պետք է նրան ուրիշ բույսերի հետ փոփոխել, կամ ինչպես ասում են. ցանքաշրջանառութիւն կատարել:

Սրա համար հողը բաժանում ենք մի քանի մասերի: Ամեն մի մասում ցանում ենք մի առանձին բույս, և ամեն տարի այդ բույսերի տեղերը փոխում ենք վորոշ հերթականութեամբ: (Յեթե տնտեսութեան մեջ մի փոքր բույսի կարիքը մեծ է, կարող ենք 2 և ավել մաս տրամազրել նրան):

Որինակ—մի հողամասում ցանել ենք վիկ, մյուսում՝ ցորեն, յերրորդում—կարտոֆիլ, չորրորդում—կտավատ և այլն: Մյուս տարի ցանում ենք այս նույն բույսերը, բայց փոշ նույն հողամասերում, այլ տեղերը փոխում ենք: Բայց փոխում ենք այնպես, փոր բոլոր բույսերն ել իրենց զարգացման համար գոնեն լավ պայմաններ: Ամեն մի բույս իր նախկին տեղը վերադառնում է միայն մի քանի տարուց հետո: Յեւ վորովհետև տարբեր բույսեր, տարբեր սննդանյութեր են վերցնում հողից, հողը միակողմանի չի ոգտագործվում և մենք ամեն տարի չեւ լավ բերք ենք ստանում:

Կտավատը շատ լավ է գնում, յերբ նրան տեղավորում են 2-3 տարվա յերեքնուկից հետո, կամ յեթե այդ շրջանում յերեքնուկ չի մշակվում՝ վիկից հետո և այլն:

ԻՆՉՈՎ ՊԱՐԱՐՏԱՑՆԵԼ ԿՏԱՎԱՏԸ

Կտավատը չունի լավ զարգացած արմատներ, և նա հողից վերցնում է հեշտ լուծվող սննդանյութեր:

Կտավատի բերքը հավաքելիս նրան արմատներով են հանում հողից: Ուրեմն նա հողում վոչինչ չի թողնում:

Յեթե ցանում ենք ցորեն, գարի և այլն, նրանց հրնձելուց հետո գոնե արմատները մնում են հողում փթում են և մասամբ հարստացնում են հողը սննդարար նյութերով:

Վորովհետեւ, կտավատը հողին վոշինչ չի վերադարձնում, այդ պատճառով շատ մեծ նշանակութիւն ունի կտավատից առաջ հողը պարարտացնելը:

Կտավատի ցողունների մեջ մեծ քանակութեամբ կալիում կա—ուրեմն նա հողից շատ կալիում է վերցնում, հետեւապես, պետք է հողը կալիումով պարարտացնել: Բացի այս, կտավատի սերմերի մեջ կա ֆոսֆոր, ուրեմն պետք է ֆոսֆորով ևս պարարտացնել:

Այս տեսակեանց շատ լավ պարարտանյութ է մոխիրը: Նրա մեջ կա և կալիում և ֆոսֆոր: Մոխիր՝ մեր գլուղադացիներ շատ ունեն, այնպես վոր լրիվ կբավարարի նրանց: Անհրաժեշտ է միայն այդ մոխիրը լավ պահել:

Մոխիրը պետք է անպայման ծածկի տակ լցնել, վորովհետեւ յեթե մնում է դուրսը անձրեւը նրա միջի արժեքավոր նյութերը լուծում տանում է, և մոխիրը զրկվում է աննպարար նյութերից: Մեկ հեկտարին պետք է տալ 50—80 փութ մոխիր:

Շատ լավ արդիւնք է տալիս, յեթե կտավատը պարարտացնում ենք հանքային պարարտանյութերով:

Փոմադրով նուշնպես կարելի չե պարարտացնել, միայն պետք է գոմադրը տալ նախորդ բույսին: Այսինքն կտավատը ցանելուց մեկ տարի առաջ: Վորովհետեւ, յեթե գոմադրը տանք անմիջապես կտավատին, դրանից նա շատ ուժեղ կաճի և կպարկի:

Յեթե կտավատը ցանվում է՝ յերեքնուկից, առօրուտից, վիկից, կորնգանից հետո այդ դեպքում կարելի չե հողը շարարտացնել:

Վորովհետեւ, այս բույսերը ունեն շատ զարգացած արմատներ, վորոնք, նրանց հեծելուց հետո մնում են հողում, փթում են և ել ավելի պարարտացնում հողը:

ՅԵՐԻ ՅԵՎ ԻՆՉՊԵՍ ՑԱՆԵԼ

Յանգսի ժամանակը.—Կտավատը տարբեր շրջաններում տարբեր ժամանակ պետք է ցանել: Չի կարելի մի վորոշ ժամանակ սահմանել և ամեն տեղ այդ ժամանակ ցանել:

Որինակ. չոր և տաք շրջաններում պետք է ավելի շուտ ցանել, վորպեսզի նա ոգտագործի գարնան խոնավութիւնը:

Սովորաբար սարերում ցանում են մալխի կեսերին, կամ, վորոշ տեղեր նաև վերջերին: Շատ ուշ ցանել չի կարելի, վորովհետեւ այդ դեպքում նա ուշ կհասնի և նրա թրջոց գնելու և թելը ստանալու շրջանը վատ ժամանակ կընկնի: Բացի այս, շատ ուշ ցանած կտավատի ծիւրերը ավելի շուտ են տուժում միջատներից (լիկիւներից):

Յանգսի խոտըրուը.—Սոշոր նշանակութիւն ունի, նայած թե ինչի համար է ցանվում կտավատը:

Յեթե ցանվում է յուղ ստանալու համար ապա այդ դեպքում պետք է ցանել նոսր: Վորպեսզի բույսերը շատ լույս ստանան, մեծ տարածութիւն ունենան իրենց տրամադրութեան տակ, լավ ձուլաձորով են ու շատ բերք տան: Իսկ յեթե ցանվում է թել ստանալու համար, այդ դեպքում պետք է խիտ ցանել: Վորովհետեւ ինչքան խիտ է ցանված, այնքան նա ավելի յե յերկարում և քիչ ձուլդեր տալիս: Թելը ստացվում է յերկար, նուրբ, ամուր, և չի կտրվում: Բայց և չի կարելի շատ խիտ ցանել, վորովհետեւ այդ դեպքում կտավատը կպարկի: Սովորաբար յուղատու կտավատը մեկ հեկտարին ցանում են 30—50 կիլո (2—3 փութ), իսկ թելատու՝ 120—160 կիլո (8—10 փութ):

Ինչպես ցանել կտավատը.—Սովորաբար գլուղացիները ցանում են շաղաղան, բայց դա շատ վատ է: Թե յուղատու և թե թելատու տեսակները պետք է շարքացանով ցանել: Լավ վորակի թել ստանալու համար անհրաժեշտ է, վորպեսզի կտավատի ցողունները հավասար բարձրութեան և միևնույն հաստութեան լինեն:

Յեթե ցանվում է շաղաղան սերմերի մասը խոր է բնկնում մյուս մասը յերես: Սոր բնկած սերմերը ուշ են ծլում և ցածր ու նվազ բույսեր են ստացվում, իսկ յերես

ընկածները շուտ են ծլում և շուտ են հասնում: Բացի սրանից շաղացանի դեպքում սերմերը մի տեղ խոր են ընկնում, մյուս տեղ նուր: Այս պատճառով պետք է անպայման շարքացանով ցանել, վորը բոլոր սերմերը միևնույն խորության են ցանում, և իրարից հավասար հեռավորության վրա չեն դասավորում: Բացի այս, շարքացանը նաև հեշտացնում է աշխատանքը: Շարքացանով ցանելու դեպքում հեշտացնում է նույնպես և քաղհանը, վորը կտավատի համար շատ մեծ նշանակություն ունի:

Սերմերը պետք է ցանել 2-3 սանտիմետրից վոչ խոր: Ավելի խոր ցանելու դեպքում կտավատի նուրբ ծիլերը զգալիորովայմբ են դուրս գալիս հողի միջից:

ԽՆԱՄՔԸ

Ցանելուց 5-6 օր հետո կտավատը ծլում է: Սկզբնական շրջանում նա աճում է բավականին դանդաղ: Արտում ուժեղ կերպով զարգանում են մի շարք մոլախոտեր: Մեղ մոտ, կտավատի մեջ տարածված մոլախոտերից են սորեկը, խարգալը, սևուկը, բողկուկը, պոչուկը և այլն: Այդ մոլախոտերը շատ ուժեղ կերպով աճում են և կարող են «խեղդել» կտավատին: Բացի այս, չերը նրանք կտավատի հետ միասին մեծանում են, հետազայում, թեկ պատրաստելու ժամանակ, կարող են խանգարել:

Այս մոլախոտերից ազատվելու համար անհրաժեշտ է մի շարք միջոցներ ձեռք առնել: Ամենակարևոր աշխատանքներից մեկն այն է, վոր սերմացու կտավատը պետք է մաքրել մոլախոտերի սերմերից: Այդ աշխատանքը կատարում են հատուկ կտավատի սերմազտիչներով: Կարելի չէ մաքրել նաև տրիչերներով: Բացի ինչքան ել գտենք, ելի նրա մեջ վորոշ սերմեր կմնան: Բացի այդ, մոլախոտերի սերմեր կան նաև հողի մեջ: Այնպես, վոր կտավատը ցանելուց վորոշ ժամանակ հետո, դաշտում բավականին շատ մոլախոտեր են դուրս գալիս: Դրանցից ա-

զատվելու համար, չերը կտավատը մոտավորապես 15 սանտիմետր (մեկ թիգ) բարձրություն ունի պետք է քաղհանել:

Ռուսաստանի վորոշ վորձադաշտերում կատարած վորձերից յերևում է, վոր մեկ անգամ քաղհանելը, բարձրացնում է կտավատի բերքը 90 տոկոսով (մոտ մեկին մեկ):

Մեկ անգամ քաղհանելը բավական է, միայն պետք է լավ քաղհանել:

Այս քաղհանը կատարելուց հետո. ալիս վոչ մի աշխատանք չի պահանջվում մինչև հասնելը:

ԿՏԱՎԱՏԻ ՎՆԱՍԱՏՈՒՆԵՐԸ ՅԵՎ ՇԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Կտավատը ունի մի շարք վնասատուներ, վորոնք վորոշ դեպքում բավականին մեծ վնաս են պատճառում նրան: Վնասատուներից հաճախ պատահում են լիկները: Սրանք չերևում են գարնանը և ուտում են կտավատի նոր, մատաղ տերևները: Սրանց վնասը ավելի շատ է լինում, չերը կտավատը ավելի ուշ է լինում ցանված:

Մեծ վնաս է պատճառում նաև կտավատի թրթուրը (վորդը), վորը ուտում է սրա տերևները և ծաղիկները:

Այս բոլոր վնասատուներն ել իրենց ձվերը դնում են զանազան վայրի խոտերի վրա, վորտեղ զարգանում են և ախ տեղից անցնում կտավատին:

Այս տեսակետից մեծ նշանակություն ունի արտերի միջնակների մաքրելը և այնտեղի անպետք խոտերի վոչընչացնելը: Դա հնարավոր է միայն կոլեկտիվ անտեսություններում, վորտեղ բոլոր հողերը միացված են իրար, հողերի միջի սահմանների կարիքը չի լինում: հետևապես այդ միջնակները կարող են վարել, և ալիտեղի խոտերը ամբողջովին կվոչնչանան:

Կտավատը վնասվում է հաճախ և սունկալին հիվան-

դաւթյուններից, վորոնցից ամենատարածվածն է կսալա-
սի ժանգը:

Կտավատի ծաղկելու ժամանակ նրա տերևների վրա
առաջանում են դեղին բծեր:

Վորոշ ժամանակից հետո ցողունի ցածի մասում սև
բծեր են առաջանում: Ժանգը բավականին վնաս է տա-
լիս: Սրանով վարակված բույսերից շատ թույլ թել է
ստացվում, և նա շուտ է կորսվում: Այդպիսի թելից
գործած կտորը իր վրա սև բծեր է ունենում:

Յերբ ժանգը լերեաց, պետք է բույսերը շուտ հա-
վաքել, վորպեսզի նա շատ չտարածվի և մեծ վնասներ
չտա: Այն շրջանում, վորտեղ ժանգ է յերեացել ավելի
լավ է վորոշ ժամանակ կտավատ չցանել:

Կան և մի շարք այլ սունկային հիվանդություններ:

Ընդանրապես սունկային հիվանդությունների դեմ
կռիվելու համար մեծ ուշադրութուն պետք է դարձնել
սերմի վրա: Պետք է ցանել աւողջ սերմեր: Հիվանդ սեր-
մերը հեշտությամբ կարելի չէ ճանաչել, նրանք ավելի
մուգ գույն են ունենում, մակերեսը խորդ ու բորդ է
լինում և լավ չեն փայլում:

ՅԵՐԲ ՅԵՎ ԻՆՉՊԵՍ ՀԱՎԱՔԵԼ ԿՏԱՎԱՏԸ

Հավաքելու ժա- Կտավատի հավաքելու ժամանակը
մագակը շատ տարբեր է, նայած նրան, թե
ինչի համար է նա մշակվում:

1. Յեթե ցանվում է միայն թելի համար, և ուզում են
շատ նուրբ թել ստանալ այդ դեպքում հավաքում են
ծաղկելուց 5-6 որ հետո (ինչպես որինակ Բելգիայում,
Իրլանդիայում և այլն):

Այսպիսի կտավատը տալիս է շատ բարակ մետաք-
սանման թել, բայց բերք քիչ է ստացվում: Բացի դրանից
սրա սերմերը դեռ նոր են կազմվում և խակ են լինում:

2. Յերբ ցանվում է միայն ճարպ ստանալու համար
(ինչպես արևելյան շատ յերկրներում), հավաքում են շատ
ուշ, յերբ բույսը ամբողջովին չորացել է, սերմերը լավ
հասել են: Բույսը շարժելիս սերմերը գլխիկների մեջ վո-
րոշ խշխշոց են հանում: Այս դեպքում ստացվում են շատ
լավ սերմեր, վորոնք շատ յուղ են տալիս, բայց վատ
և կոպիտ թել:

3. Յերբ ուզում են ստանալ և յուղ և թել: Հայտնի
չեն կտավատի հատուկ տեսակները, վորոնցից կարելի չէ
միաժամանակ թե յուղ և թե թել ստանալ: Սովորաբար
այս տեսակները տարածված են, արևելյան յերկրներում:
Այս դեպքում, բույսերը պետք է հավաքել այն ժամանակ
յերբ ցածրի տերևները թափվել են և գլխիկները սկսել
են դեղնել: Արտի ընդհանուր տեսքը դեղին է: Այսպիսով
ստացվում է լավ ամուր թել և լավ սերմ: Այս դեպքում
հավաքելու ժամանակ սերմերը դեռ լրիվ հասած չեն լի-
նում, բայց հավաքելուց հետո վորոշ ժամանակ գլխիկնե-
րի մեջ մնալով հասնում են: Սրանք և լավ սերմացու չեն,
և մեծ քանակությամբ ձեթ են պարունակում իրենց մեջ:

Մեզ համար ամենից լավ է կտավատը հավաքել նենց
այս ժամանակ: Վորովհետև մեզ մոտ կտավատի սերմերը
իրենց մեջ շատ մեծ տոկոս ձեթ են պարունակում, այն
պես վոր միտք չունի հավաքել շատ շուտ և զրկվել ձե-
թից: Իմաստ չունի նույնպես շատ ուշ հավաքելը, վորով-
հետև այդ դեպքում էլ մենք չենք ուղտագործում թելը
վորը նույնպես շատ խոշոր նշանակութուն ունի:

Ինչպես հավաքել.— Կտավատը հավաքում են վոր թե
հնձելով, այլ արմատահան են անում: Իսկ յեթե կտա-
վատը ցանված է մի միայն յուղ ստանալու համար, այդ
դեպքում արմատահան չեն անում այլ հնձում են:

Ինչպես վերելում արդեն ասացինք, լավ թել ստանա-
լու համար անհրաժեշտ է, վոր բոլոր բույսերը միևնույն

յերկարութեան լինեն: Ուստի աշխատում են հենց հաճաքելիս բաժանել տեսակների, վորպեսզի հետագայում աշխատանքը ավելի չգժվարանա: Այդ անում են հետևյալ կերպ՝ առջինց գնում են մի քանի աշխատողներ, վորոնք հաճաքում են ավելի բարձր բույսերը: Նրանց հետևից դնացողները արդեն հաճաքում են մնացած ավելի ցածր բույսերը: Այս սորոտերի բաժանելը ունի խոշոր նշանակություն: Միատեսակ բույսերից միատեսակ էլ թել է ստացվում, վորից և ավելի լավ կտոր է գործվում:

Արմատահան անելու ժամանակ չի կարելի բույսերի շատ ցածրի մասերից բռնել, այլ մի քիչ վերից, վոր մոխրոտներն էլ նրա հետ դուրս չգան:

Այս ձևով կտավատի հաճաքելը չափազանց շատ աշխատող ձեռք է պահանջում. (մեկ հեկտարին մոտ 25—30 բանվոր): Իսկ այն ժամանակ, յերբ պետք է կտավատը հաճաքել, ազատ ձեռքեր տնտեսութեան մեջ սովորաբար չեն լինում: Յեվրոպական յերկրներում. (Ֆրանսիայում, Բելգիայում, Իրլանդիայում և այլն), այդ աշխատանքը մեքենայացվում է: Այստեղ կան հատուկ մեքենաներ, վորոնք արմատներով կտավատը հանում են հողից: Մեզ մոտ նույնպես պետք է աշխատանքները մեքենայացման յենթարկել: Այդ մեքենաները միայն, խոշոր կոլեկտիվ տնտեսութունները կարող են ունենալ: Մանր տնտեսութունները հնարավորութուն չունեն ձեռք բերելու այդպիսի մեքենաներ:

ԿՏԱՎԱՍԻ ՂԵՏԱԳԱ ՎԵՐԱՄՇԱԿՈՒՄԸ

Արմատահան անելուց հետո, մեկ յերկու օր այդպես թողնում են, վորպեսզի մի քիչ թառամի: Հետո հաճաքում են, բոլորի արմատները հավասարեցնում են, մոխրոտները միջից ջոկում և խրձեր կապում:

Յեթե հողից հանելիս անմիջապես խրձեր կապենք, վորոշ ցողուններ կարող են կտրվել և դրանից թելը կըկտրափի:

Խրձերը զուլգ-զուլգ շարում են ծայրերը դեպի իրար, իսկ արմատները դուրս հաճախ դասավորում են մի յերկար փայտի յերկու կողմից: Այսպես շարում են նրա համար, վոր լավ չորանա: Այսպես թողնում են 5—10 օր: Այդ ժամանակում կտավատը արդեն չորանում է:

Չորացնելուց հետո գլխիկները ցողուններից անջատում են: Դրա համար գործ են ածում հատուկ մետաղե սանյակներ. յերկար ու խիտ ատամներով: Վերցնում են փոքրիկ խրձերով կտավատը և մի քանի անգամ սանյակ արանքներով քաշում: Գլխիկները պոկվում են և ընկնում սանյակի մյուս կողմը: Սերմացուն այդպես գլխիկներից էլ թուլնում են. վորպեսզի ավելի լավ հասունանա, իսկ լուղ ստանալու համար, այդ գլխիկները կախում են և նրանցից ստանում սերմը:

Կախելու համար գլխիկները լցնում են մի հարթ տեղ և վրայից ծանր գլաններ են գլորում: Կախում են և այլ ձեերով. բայց ամենալավը հատուկ կտավատ կալ սող մեքենաներն են: Մեկ հեկտարից ստացվում է 4—7 ցենտներ սերմ:

Այդ սերմերից մամլելու միջոցով ստացվում է յուղը (ձիթ) և քուտպ:

ԻՆՉՊԵՍ ԵՆ ԿՏԱՎԱՍԻ ՑՈՂՈՒՆՆԵՐԻՑ ԹԵՆ ՍՏԱՆՈՒՄ

Մենք տեսանք թե ինչպես են կտավատը ցանում, խնամում, հաճաքում, ինչպես են չորացնում և գլխիկներից ցողուններից անջատում: Այժմ էլ տեսնենք թե ինչպես են այդ ցողուններից թել ստանում:

Ինչպես արդեն ասացինք, թելը ստացվում է ցողունի կեղևի տակից անցնող յուրի խրձիկներից: Այդ թելերը վորոշ նյութով կպած են իրար: Թելը ստանալու համար պետք է այդ կպցնող նյութը քայքայենք, վորպեսզի

թելերն իր արից բաժանվեն: Դրա համար կտավատի ցողունները թրջոց են դնում:

Թրջոց դնելը.—Թրջոց դնելը կատարվում է մ. քանի ձևով:

Կտավատը կարելի չե թրջոց դնել թե հոսող և թե կանգնած ջրի մեջ: Ռուսաստանի վորոշ տեղերում, վոչ թե ջրի մեջ են դնում, այլ փռում են դաշտում և նա ցողի ու անձրևի ազդեցությամբ տակ թրջվում է:

Յերբ կտավատի ցողունները դնում ենք ջրի մեջ, ախտեղ զարգանում են շատ փոքրիկ որդանիղմներ, վորոնք կոչվում են բակտերիաներ: Դրանք այնքան փոքր են, վոր հատարակ աչքով չեն յերևում և նրանց կարելի չե տեսնել միայն մանրադիտակի միջոցով: Այդ բակտերիաները քայքայում են այն նյութը, վորը կտավատի թելերը իրար ե կպցնում: Այս ձևի խմորման միջոցով թելերն իրարից անջատվում են:

Նախքան թրջոցը պետք է կտավատը տեսակների բաժանել, յեթե այդ սկզբից լավ չեր կատարված: Հաստ ցողունները պետք է բարակներից շոկել վորովհետև հաստերը ջրի մեջ ավելի շուտ են քայքայվում քան բարակ ցողունները:

Ինչպես ասացինք թրջոցը դնում են և հոսող և կանգնած ջրում:

Հոսող ջրում թրջոց դնելիս, անհրաժեշտ է, վոր այդ գետը, վորի մեջ դնում են կտավատը, շատ գանդաղ հոսի: Այս դեպքում վերցնում են հատուկ արկղներ, կտավատը շարում են նրա մեջ, բոլոր կողմից շրջադասում են ծղնոտով: վերևից ծանրություն են դնում և թող ում են ջրի մեջ: Այսպես անում են զլխավորապես Բելգիայում:

Ռուսաստանում ավելի տարածված է կանգնած ջրում թրջոց դնելը: Դրա համար վորում են հատուկ հորեր:

Այդ հորերի պատերը տախտակում են, կամ հաճախ ճիւղտաներով ու ծղնոտներով զործում: Այդ հորերը վորում են այնպիսի տեղում, վոր հնարավոր լինի առկաղով ջուր բերել այդտեղ:

վերցնում են հատուկ արկղներ, վորն իր բոլոր կողմերից լայն ճեղքեր ե ունենում: Կտավատը շարում են այդ արկղում, ու արկղը դնում հորի մեջ: Հաճախ ուղղակի խրճերը շարում են հորի մեջ: Բայց ավելի լավ է արկղներում անել, վորովհետև այդ դեպքում աշխատանքը հեշտանում է: Հորը լցնում են ջրով, կտավատի խրճերի վրան ծղնոտ են շարում, վերևից ծանրություն են դնում և այդպես թողնում են մինչև ցողունների քայքայվելը:

Սովորաբար 10—15 ու ջրի մեջ թողնելը բավական է լինում: Բայց կարող է և ավելի շուտ, կամ ուշ պատրաստ լինել: Յեթե յեղանակը տաք է, ապա ավելի շուտ է քայքայվում, իսկ յեթե ցուրտ է՝ ավելի ուշ:

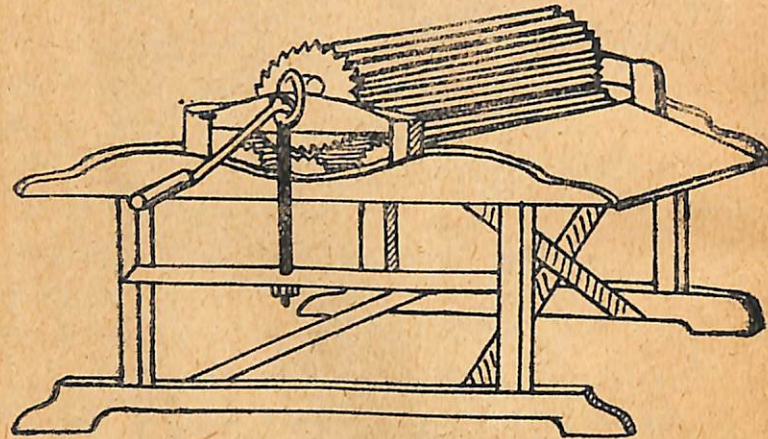
վրպեսզի իմանան պատրաստ է թե վոչ, ջրի մեջ դնելուց մի քանի ուր հետո պետք է նմուշ վեցնել: վերցնում են մի քանի ցողուն և վործում են—թելերը հեշտութամբ են անջատվում թե վոչ: Յերբ տեսան վոր ցողունը ծալելիս թելերը հեշտութամբ են բաժանվում փայտից ուրեմն արդեն պատրաստ է և պետք է ջրից հանել: Այս վործը պետք է ամեն ուր կատարել, վորպեսզի ժամանակը չանցնի:

Յեթե ցողունները ժամանակից ավել թողնենք ջրի մեջ, նրանցից ավելի թուլ թել կստացվի:

Այս քայքայումը ավելի արագացնելու համար, յերբեմն ցեմենտե հորեր են շինում, դրանց մեջ տաքացրած ջուր են լցնում և կտավատը լցնում են ջրի մեջ: Այս դեպքում խմորումը արագ է անցնում և 4—5 ուրից հետո նյութը պատրաստ է լինում:

ԻՆՉՊԵՍ ԹԵԼԸ ՑՈՂՈՒՆՆԵՐԻՑ ԲԱԺԱՆԵԼ

Քրջոց դնելուց հետո պետք է թելը ցողուններից բաժանել: Իրա համար ջրից հանած կտավատի ցողունները չօրացնում են և տրորում: Տրորելու համար կան հատուկ գործիքներ:

Նկ. № 2. Կտավատի ցողունները տրորող մեքենա:

Այդ գործիքը բաղկացած է մի քանի ատամնավոր զլաններից՝ վորոնք պտտվում են իրար հակառակ (տես նկ. 2): Տրորելուց հետո թելի վրա մնացած են լինում ցողունի շատ մնացորդներ: Այս մնացորդները հեռացնելու համար կան առանձին տեսակի գործիքներ:

Ամենապարզ, գյուղացիական գործիքը ետ մի փայտե դազգյահ է և մի հատուկ դանակ (տես նկ. № 3):

Ձախ ձեռքով բռնում են թելը և կախում այդ դազգյահի ձեղքից, իսկ աջ ձեռքով, դանակի բուլթ բերանով խփում են թելին: Այս ձևով թելը մաքրվում է ցողունի մնացորդներից:

Վերջին աշխատանքը, վոր կատարում են, դա թելի

սանրելն է: Հատուկ սանրերի միջոցով թելը մաքրում են խճճված ավելորդ մասերից. և ստացվում է մաքուր պտտրաստի թել: Մեկ հեկտարից ստացվում է 3—6 ցենտներ պատրաստի թել:

Նկ. № 3.

Ներկայումս Խորհրդային Միության մեջ կան կտավատ վերամշակող գործարաններ: Այդ գործարաններում այս բոլոր աշխատանքները կատարվում են մեքենայացված ձևով: Ստացվում է ավելի բարձր փրակի և ավելի շատ թել:

ԳԻՆԸ 7 ԿՈՊ.

Յ. ԲՏՎԱԾԱԴԱՏՐՅԱՆ

Լ Ե Ն

Госиздат ССР Армении
Э р и в а н ь

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0282696

19.052